

нас гнуть, в три батогі гонять, в найми до богача мироїда, або до сусіди поміщика. Пробує мужик від сеї неволі з свого села в місто на фабрику втіти, але й там не легше; і там, хоч роби до кривавого поту, — то ще спасибі скажи коли з голоду не здохнеш. А всеж таки є дурні, що чикають та на царя батюшку надіють ся, а от може, хлібодавець, про него згадає; часом багато думають мужики, що поміщики та дворяни їх лихови причина, а коли дізнають ся про те цар — тоді їм лекше буде, він допоможе. Чекає, чекає а полекшіня від царя все нема. А чого тут чикати хіба сам цар не поміщик, не пан не фабрикант? У него за кріпацтва також свої селяни були, он що тепер угільними зовуть ся, що ж то він, може своїм селянам, при скасованю панщини, правдиву волю дав? Диржи кишеню ширше. Він їм таку саму волю написав як і всі поміщики, через те, що сам він такий же поміщик лише побільше землі має. А хіба нема в него своїх фабрик та заводів? Чогож, може, там робітників без роботи нема досить? А думаєш їм легко робити в него? А піди но та спитай; ще гірше ніж у другого хазяїна — ст як! То чогож ми ждали і ждем від царя поміщика, та ще найбільшого і від найбогатшого фабриканта? Так нам і треба дуракам. Нінакого нам надіятись — самі на себе надіймось, тай тільки.

— Та що ти, кажу, Степане? Невже ж таки цар — фабрикантом? Невже ж він таким ділом стане займатись?

Але Степан вже так розсердив ся, що і довогорити мені не дав; так і валить, так і валить. — Ого — го! таше й такий! Піди-но на його шклянні або на фарфорові заводи, та на його золоті копальні — найбогатші в світі! Там зобачиш, як він з нашого брата фабричного робітника шкуру здирає та наживаєть ся. Та се ще нічого! Йому мало, що він може нас грабити, скільки його душі завгодно. Він закупив на грабіж і дітей і онуків наших: він своєю подухвалістю та всякими видумками наробив для всього краю, стільки довгу, що неоплатимось. . . . Тепер одних процентів на той довг урядовий 286 мільонів треба виплачувати. Нічого? І весь сей довг наші батюшки-царі на шию нам наклали, або на военні приготування, або на будову нових залізниць. Приміром щоб нашим купцям та фабрикантам було зручійше з Китаєм торгувати